

ULUSÖTESİ SERMAYE VE İŞÇİ HAKLARI

Yıldırım Koç

Türk-İő Eğitim Yay.No.47
Ankara, 2000

İÇİNDEKİLER

Ulusötesi Şirket Nedir? Ne Kadar Güçlüdür?

Ulusötesi Şirketler, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü

Ulusötesi Şirketlerin Çıkarları, Kaynaklandıkları Ülkenin Ulusal Çıkarları İle Çelişebilmektedir

Ulusötesi Şirketlerin Çıkarları, Hakimiyet Altına Almaya Çalıştıkları Ülkenin Halkı ve Devletinin Çıkarları ile Temelden Çelişmektedir

Ulusötesi Sermayeye Karşı İşçi Sınıfının Uluslararası Dayanışması

Ulusötesi Sermayeye Karşı Ülke-İçi İttifaklar

Ulusötesi Sermayeye Karşı Mücadelede Kullanılabilecek Çeşitli Araçlar

- Türkiye'nin Onayladığı ILO Sözleşmeleri
- Çokuluslu İşletmeler İçin OECD İlkeleri
- ILO Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi
- Davranış Kuralları ve Çerçeve Anlaşmaları
- Diğer Araçlar

Neler Yapılabilir?

ULUSÖTESİ ŞİRKET NEDİR? NE KADAR GÜÇLÜDÜR?

Bir şirketin “ulusötesi” olarak nitelenebilmesi için, kaynaklandığı ülke dışında, iki veya daha fazla ülkedeki faaliyetlere ağırlık vermesi ve şirket yönetiminin karar almada bölgesel veya küresel olanakları ve seçenekleri gözönünde bulundurması gerekmektedir. Örneğin, yalnızca Türkiye’de faaliyet gösteren ve iç pazara yönelik olarak üretimde bulunan bir şirket, ne kadar büyük olursa olsun, “ulusötesi” değildir.

Buna karşılık, üretim, araştırma-geliştirme, satış gibi konularda Avrupa, Ortadoğu veya Orta Asya gibi ülkelerle yakın ilişki içinde olan ve atacağı adımları bu ülkelerdeki faaliyetlerini bir bütün olarak değerlendirerek belirleyen bir şirket, “ulusötesi”dir.

Bu nitelikteki ticaret şirketleri, kapitalizmin gelişmesi sürecinde ortaya çıktı. Ancak bu şirketlerin istisnalar olmaktan çıkarak önem kazanmaları, 19. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşti.

İkinci Dünya Savaşı’na kadar, ABD ve Avrupa kaynaklı sermaye, tüm dünyada hammadde, petrol, çeşitli tüketim malları ve pazar peşinde koşarak, faaliyetlerini birçok ülkeye yaydı.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki 20-25 yıllık dönemde dünyaya ABD kaynaklı ulusötesi şirketler hakimdi. 1960’lı ve 1970’li yıllarda bilgisayar teknolojisindeki büyük atılım ile taşımacılıkta ve iletişimde yaşanan hızlı gelişme, ulusötesi şirketlerin gelişme sürecini daha da hızlandırdı.

1970’li yıllara kadar dünya ekonomisindeki büyümenin temelinde uluslararası ticaret yatıyordu. 1980’li yıllardan itibaren ulusötesi şirketlerin başka ülkelerdeki yatırımları, dünya ekonomisinin belirleyici özelliği oldu. Özellikle 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren az gelişmiş ülkelere yapılan ulusötesi şirket yatırımlarında büyük artışlar olmaya başladı.

1970 yılında dünyada 7 bin dolayında ulusötesi şirket vardı. 1995 yılında bunların sayısı 39 bini aşmıştı. Bu şirketlerin yüzde 95’i gelişmiş kapitalist ülkelerde kurulmuştur. Bu şirketlerin dünya ölçeğindeki şirketlerinin veya ortaklığının sayısı ise 270 binin üstündedir.

Bu ulusötesi şirketler içinde az sayıdaki şirket büyük bir güce sahiptir. 1992 yılında en büyük 100 ulusötesi şirketin toplam varlığı 3,4 trilyon dolardı. 1999 yılında General Motors’un satışları 161,3 milyar dolar, Daimler-Chrysler’in satışları 154,6 milyar dolar ve Ford Motor’un satışları da 144,4 milyar dolardı. Bu 39 bin şirketin en tepedeki yüzde 1’lik bölümü, dünya ölçeğindeki yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 50’sinden fazlasına sahiptir.

1990’lı yılların başlarında bu şirketlerin ve ortaklıklarının dünya ölçeğindeki satışları, dünyanın toplam ihracat rakamlarını aşmıştır. Dünyanın en büyük ulusötesi şirketleri, Shell, Exxon, IBM, General Motors, General Electric, Toyota, Ford, Hitachi, Sony ve Mitsubishi’dir.

1990’lı yılların ikinci yarısında ulusötesi şirketlerin toplam istihdamı 73 milyon kişi dolaylarındaydı. Yalnızca General Motors şirketinin çalıştırdığı işçi sayısı 756 bindi. Bunların 270 bini ise ABD dışındaki ortaklıklarda çalışıyordu.

Nestle şirketinin kendi ülkesi dışında gıda alanındaki ortaklıklarında 203 bin kişi, Philips’in kendi ülkesi dışındaki elektronik yatırımlarında ise 200 bin kişi çalışıyordu.

Shell şirketinin yıllık toplam satışları, İran’ın bir yıllık milli gelirine eşittir. Shell şirketi, 50 ülkede petrol çıkartmakta, bu petrolü 34 ülkede rafine etmekte ve 100 ülkede bu ürünleri pazarlamaktadır. 1990’lı yılların ikinci yarısında Shell’in işyerlerinde 117 bin kişi çalışıyordu. Bunların 85 bini, şirket sermayenin kaynaklandığı Hollanda ve İngiltere dışındaydı.

Mitsui ve General Motors şirketlerinin yıllık satışları, Türkiye, Danimarka ve Portekiz'in milli gelirlerinin toplamından daha fazladır. Dünyanın en büyük 100 ekonomisinin 51'i ulusötesi şirketler, yalnızca 49'u ülkelerdir. Dünyanın en büyük 200 ulusötesi şirketinin toplam satışları, dünyanın 191 ülkesinin ilk öndeki 9'u dışındaki 182'sinin toplam ekonomilerinden büyüktür.

Ulusötesi şirketler belirli mal ve hizmet üretiminde dünyaya hakimdir.

Dünyanın en büyük beş otomobil ve kamyon üreticisi, dünyadaki motorlu araç satışının yaklaşık yüzde 60'ını kontrolleri altında tutmaktadır.

Dünyanın en büyük beş petrol şirketi, bu sektörde dünya pazarının yüzde 40'ından daha fazlasına sahiptir. Kimya sektöründe önde gelen beş şirketin dünya piyasası içindeki payı yüzde 35'tir.

Elektronik ve çelik sektörlerinde, en büyük beş şirketin dünya piyasası içindeki payı yüzde 50'nin üstündedir. Elektronik alanında 23 ulusötesi şirketin dünya pazarındaki payı ise yüzde 80'dir.

Bugün dünyaya gelişmiş ülke kaynaklı ulusötesi şirketler hakimdir.

Mali sektördeki ulusötesi şirketlerin oynadığı rol ise giderek daha da önem kazanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde kamu açıklarının artması ve borçlanma sonrasında, ulusötesi mali şirketler (bankalar, sigorta şirketleri, v.b.) buralarda enflasyon, yatırım, faiz oranları gibi konularda büyük bir güç elde etmektedir.

Böylesine büyük bir ekonomik gücü elinde bulunduran ulusötesi sermaye, doğal olarak, ülkelerin ekonomik politikalarının belirlenmesinde de etkili olmak ister ve olur.

Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü ile birlikte çalışan bu kuruluşlar, ülkelerin egemenliğinin temel dayanak ve göstergelerinden biri olan para basma işine bile karışmakta, bu konuyu kendi denetimlerine almaktadır.

Ulusötesi şirketler, dünyanın her tarafında oyunun kurallarını kendileri koymak istemektedir. Ulusal (milli) devletlerin kendi halklarının çıkarları doğrultusunda koyabilecekleri çeşitli engeller, ulusötesi sermayenin hareket serbestliğini kısıtlayabilir.

Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde uluslararası kuruluşların ana görevlerinden biri, ticaretin serbestleştirilmesi adına, ulusal devletlerin koyabilecekleri engellerin kaldırılmasıydı.

Bu girişimler ilk başta Gümrükler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) aracılığıyla gerçekleştirildi. GATT kısa bir süre önce Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştürüldü. Bugün Dünya Ticaret Örgütü'nün ana görevi, ulusötesi şirketlerin serbestçe faaliyet gösterebilecekleri bir ortamı yaratmaktır. Bu ise, ulusal devletlerin gücünün ve rolünün sistemli bir biçimde azaltılması demektir.

Bir şirket için ulusötesi bir nitelik kazanır? Karını uzun vadede azamileştirmek için. Ulusötesi şirketlerin karlarını uzun vadede azamileştirmesinin yolu,

- daha ucuz hammadde kaynaklarına erişmek;
- daha nitelikli ve ucuz işgücünden yararlanmak;
- sendikalardan ve işçiyi koruyucu mevzuattan kurtulmak;
- çevre konusundaki kısıtlamalardan ve işçi sağlığı ve iş güvenliği konusundaki yükümlülüklerden kaçmak;

- bazı ülkelerin sağladığı çeşitli teşviklerden (parasız arazi, düşük fiyatla elektrik ve su sağlanması gibi) yararlanmak;
- piyasalarda daha etkili olmak ve hakimiyet kurmak;
- tüketici örgütlerinin çok zayıf olduğu koşullarda, gelişmiş ülkelerde üretimi ve pazarlanması yasaklanmış olan ürünleri üretmek ve pazarlamak;
- çeşitli yeni ürünlerin üretimini ve satışını denemek;
- yüksek kar oranlarıyla mal pazarlayabilmek;
- daha az vergi vermek veya hiç vergi vermemekten geçmektedir.

Ulusötesi şirketler, ucuz ve sürekliliği olan hammadde kaynakları üzerinde çeşitli biçimlerde hakimiyet kurmaktadır. Bu amaçla yerel savaşılar çıkarılmakta, darbeler yaptırılmakta, ulusal devletleri zayıflatacak müdahale ve yönlendirmeler yapılmaktadır.

Nitelikli işgücünü ucuza sağlamanın, işçiyi koruyucu mevzuatı etkisiz kılmanın ve sendikaları zayıflatmanın veya yoketmenin de çeşitli yolları vardır. Bunlardan biri, serbest bölgelerdir.

“Serbest bölge”, işverenler için tam bir “serbestlik”, işçiler için ise en temel haklarda bile tam bir yasaklama ve kısıtlama düzenidir. İşverenler için “serbestlik” arttıkça, işçilerin “serbestliği”, hak ve özgürlükleri kısıtlanmaktadır.

Birleşmiş milletler 1980’li yılların sonlarında gelişmekte olan 60 ülkede 200 dolayında serbest bölge olduğunu ve günümüzde serbest bölge bulunan ülke sayısının 70’e çıktığını belirtmekte, ancak toplam serbest bölge sayısını verememektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 36 ülkeye ilişkin olarak yaptığı araştırmada, çoğunluğunu kadınların oluşturduğu 6 milyon dolayında işçinin serbest bölgelerde çalıştığını belirtmektedir.

Türkiye’nin de üyesi bulunduğu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yapılan araştırmalara göre, dünyanın 73 ülkesinde 500 dolayında serbest bölge mevcuttur.

Serbest bölgeler yeni iş olanakları yaratmamaktadır. Normal olarak daha iyi ücretler ve çalışma koşullarıyla sağlanacak iş olanakları, serbest bölgelere kaydırılmaktadır. Serbest bölgeler, birbirinden yabancı sermaye kapmak isteyen az gelişmiş ülkelerin öncelikle işçi hak ve özgürlüklerinde fedakarlıkta buldukları geriye doğru veya dibe doğru bir yarışın aracıdır.

Serbest bölgelerin en acımasız biçimde uygulandığı ülkelerin başında, Çin Halk Cumhuriyeti, Malezya ve Güney Kore gelmektedir.

Çin’de “özel ekonomik bölge” veya “açık şehir” adı verilen bölgelerde milyonlarca işçi çalıştırılmaktadır. ILO, 36 ülkedeki serbest bölgelerde çalışanların sayısına ilişkin 6 milyonluk tahmininin 3,5 milyonu, Çin’deki dört serbest bölgededir. Bazı kaynaklar Çin’deki özel ekonomik bölgelerde ve açık şehirlerdeki işçi sayısının 60 milyonu aştığını ileri sürmektedir. Bu işletmelerde ayrıca çok sayıda hükümlü çalıştırılmaktadır.

Malezya, yabancı sermaye çekebilmek için sendikal hakların açıkça yasaklandığı ülkelerden biridir. Bu ülkede serbest bölgelere ilişkin ilk yasa 1971 yılında çıkarıldı.

Malezya yönetimi, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmede elektronik sektörüne ağırlık verdi ve bu alanda sendikaların örgütlenmesini 1974 yılında yasakladı.

Günümüzde bu ülkede yedi serbest bölge vardır. Elektrik ve elektronik şirketleri serbest bölgelerdeki istihdamın yüzde 65’ini yaratmaktadır. Serbest bölgelerde çalışan işçi sayısı 125 bin dolayındadır.

Sendikaların çabaları ve uluslararası alandaki baskılar sonucunda elektronik işçilerinin sendikalaşma yasağı 1988 yılında kaldırıldı. Ancak serbest bölgelerdeki şirketler, başka ülkelere gitmek tehdidini kullanınca, bu karar iki hafta sonra değiştirildi ve sendikalaşma yasağı yeniden getirildi.

Malezya serbest bölgelerinde asgari ücret uygulanmamaktadır. Kadınların gece çalışmasına ilişkin yasak kaldırılmıştır. İş güvencesi yoktur. Geçici işçilik yaygındır. Normal haftalık çalışma süresi 48 saatin üstündedir ve fazla çalışma konusunda kısıtlama yoktur. Bazı durumlarda, 8 saatlik günlük çalışmanın üstünde sekiz saatlik fazla çalışma yapılmaktadır.

Meksika'daki serbest bölgelerde ise 600 binin üstünde işçi çalışmaktadır. Normal koşullarda diğer bölgelerde kurulacak fabrikalar, serbest bölgelere kaymıştır.

Türkiye'de 1970'li yıllardaki tartışmaların ardından 1985 yılında Serbest Bölgeler Yasası çıkarılmıştır. Günümüzde Türkiye'de 17 serbest bölge vardır. 8 serbest bölge de kurulma sürecindedir. Faaliyetteki serbest bölgelerde 15 bini aşkın kişi çalışmaktadır. Bu serbest bölgelerde 10 yıl süreyle grev yasağı vardır. Sendikal örgütlenme ve toplu pazarlık ise fiilen olanaksızdır.

Serbest bölgelerdeki düşük ücretler, kötü çalışma koşulları ve sendikalara yönelik baskılar, ülkenin diğer bölgelerindeki ücretleri, çalışma koşullarını ve işçi-işveren ilişkilerini de olumsuz doğrultuda etkilemektedir. İşverenler, işçilerden ve sendikalardan gelen baskılara karşı, serbest bölgeye gitme tehdidini kullanmaktadır. Bir Amerikan şirketinin, bir Amerikan sendikasının taleplerine karşı fabrikasını Türkiye'ye taşıma tehdidi neyse, bir Türk işverenin de işçi talepleri karşısında serbest bölgeye taşınma tehdidi odur.

İşgücü maliyetini düşürmenin yollarından biri, taşeronluk ve kaçak işçiliğe kadar uzanan bir üretim ağının kurulmasıdır. Bu sistemin dünyada en başarılı uygulayıcılarından biri, Benetton'dur. İtalya merkezli Benetton şirketi 1994 yılında 1,4 milyar dolarlık satış yapmıştır. Şirketin imalat, dağıtım ve satışının yüzde 95'lik bölümü fason çalışma ve taşeronluktur.

En acımasız sömürü yöntemlerinden biri, eve-iş-verme veya evlerde çalışmadır. Ulusötesi şirketler için mal üreten birçok şirket, çalışanların işçi sayılmadığı ve koruyucu çalışma mevzuatının tümüyle dışında tutulduğu eve-iş-verme sistemiyle üretim yapmaktadır. Türkiye'nin de onayladığı ILO Sözleşmelerine göre, evlerde çalışanlar için de asgari ücret belirlenmesi gerekirken, Türkiye'de TÜRK-İŞ'in tüm uyarılarına rağmen, bu yola gidilmemektedir.

Bazı güçlü devletler, ulusötesi şirketlerin çevreye verdikleri zararı kendi ülkelerinde asgariye indirebilmek için, başka ülkelerde yatırımı teşvik etmektedir.

Bazı ürünlerin üretiminde işçilerin sağlığına ve güvenliğine büyük zarar verilmektedir. ABD'de, Avrupa Birliği ülkelerinde ve Japonya'da, bu zararlar tespit edilebilmekte ve bu nedenle şirketler aleyhinde davalar açılmakta ve ciddi yaptırımlar uygulanabilmektedir.

Az gelişmiş ülkelerde ise meslek hastalıklarının saptanması zordur. Birçok hastalık meslek hastalığı olarak kabul edilmemektedir. Birçok meslek hastalığı, işçinin işten ayrılmasından belirli bir süre sonra kendisini gösterdiğinde, bunun yapılan işle bağlantısı anlaşılammakta veya kanıtlanmamaktadır.

Ulusötesi şirketlerin bir bölümü, pahalı işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerini almak yerine, üretimi işsizliğin yüksek olduğu az gelişmiş ülkelere kaydırarak, bu yükümlülüklerden kurtulmaktadır.

1980'li yılların sonlarında ABD kaynaklı ulusötesi şirketlerin bu ülkeden yaptıkları tarım ilacı ihracatının yüzde 25'i, ABD'de kullanımı yasaklanmış ve piyasadan çekilmiş kimyasallardan oluşuyordu.

Çeşitli ülkelerdeki insan hakları ihlali iddialarını, kendi çıkarları gerektirdiğinde gündeme getiren ABD yetkilileri, insanların kitle halinde yavaş yavaş ölmelerine yol açabilen bu kimyasalların ihracatına ve bu yolla en temel insan hakkının ihlaline ses çıkarmıyordu.

Bunlara ve benzeri nedenlere bağlı olarak, imalat sanayiinin otomobil, dokuma, giyim, ayakkabı, çelik, radyo, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi, gemi yapımı gibi dalları, işçilik giderlerinin çok daha düşük ve sendikal hakların çok daha geri olduğu azgelişmiş ülkelere kaydırılmaktadır.

Ulusötesi şirketler, faaliyetlerini bölgesel düzeyde veya dünya ölçeğinde planladıklarında ve gerçekleştirdiklerinde, karlarını azamileştirmek amacıyla, kendi iç ticaretlerinde girdi ve ürün fiyatlarını istedikleri gibi belirleyebilmektedir. Örneğin, bir ülkede vergiler arttığında, ulusötesi şirketin bir başka ülkedeki yatırımında üretilen ve bu ülkede girdi olarak kullanılan malların kayıtlardaki fiyatları derhal yükseltilmekte, şirket bir anda zarara geçirilmektedir. Ulusötesi şirketler, çeşitli ülkelerdeki şirketleri arasındaki ticarete esas alınan fiyatlarla oynayarak, en düşük düzeyde vergi ödememenin veya hiç vergi ödememenin yollarını bulabilmektedir.

1980'li yılların ortalarından ve özellikle 1990'lardan itibaren ulusötesi şirketlerin gelişmekte olan ülkelerde yaptıkları yatırımlarda bir hızlanma gözlenmektedir.

Büyük bir borç ve işsizlik krizi yaşayan gelişmekte olan (azgelişmiş) ülkeler, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kurumlarının dayattığı istikrar programlarını ve yapısal uyum programlarını kabul ederek, ulusötesi sermayeyi ülkelerine çekmeye çalışmaktadır.

ULUSÖTESİ ŞİRKETLER, ULUSLARARASI PARA FONU (IMF), DÜNYA BANKASI VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

Günümüzde ulusötesi şirketlerin faaliyetlerini düzenleyen, denetleyen ve gerektiğinde cezalandıran bir uluslararası örgüt yoktur. 1970'li yıllarda ulusötesi şirketlerin artan gücüne karşı Birleşmiş Milletler içinde bir birim oluşturma girişimi öne çıktı. Bu amaçla "Ulusötesi Şirketler Merkezi" oluşturuldu. Bu birim 1992 yılında elden geçirilmeye başlandı ve 1993 yılında tasfiye edildi. Bunun yerine "Ulusötesi Şirketler ve Yatırım Bölümü" oluşturuldu. Bu bölümün amacı ise yabancı doğrudan yatırımların teşvik edilmesi olarak belirlendi.

Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü, ülke ekonomileri ve halkların gelirleri açısından temel önemde kararlar alır ve uygular. Ancak bunlar demokratik biçimde seçimle oluşmuş yapılar değildir.

Ayrıca, üye ülkelerin yönetimde sahip oldukları oy oranları çok farklıdır. Örneğin, Uluslararası Para Fonu (IMF) yönetiminde ABD'nin oy oranı yüzde 17,40 iken, Türkiye'nin oy oranı yüzde 0,46'dır. 182 ülkenin üye bulunduğu Uluslararası Para Fonu (IMF) yönetiminde ABD, Japonya, Fransa, Almanya ve İngiltere'nin toplam oy oranı yüzde 39,82'dir.

Ulusötesi şirketler ile onların ve gelişmiş ülkelerin temsilcisi durumundaki Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar, azgelişmiş ülkelerde hükümetlere uygulattıkları politikalar ile, ulusal egemenliği ve ülkelerin bağımsızlığını çığnemektedir. Bağımsızlığın ve ulusal egemenliğin olmadığı yerde ise demokrasiden ve işçi hakları ve özgürlüklerinden söz edilemez.

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) ve Dünya Bankası'nın istikrar ve yapısal uyum programlarının temel hedefleri,

- ticaretin serbestleştirilmesi ve ulusal devletlerin tüm koruyucu önlemlerinin kaldırılması;
- yatırımlar ve kar transferleri konusundaki engellerin kaldırılarak, ulusal devletlerin bu konudaki söz hakkının sona erdirilmesi;
- devletin ekonomiyi ve özellikle mali sektörü yönlendirici ve düzenleyici rolüne son verilmesi;
- sağlık, eğitim, toplu konut, emekli aylıkları ve diğer kamu hizmetleri alanlarında harcamaların kısılması;
- sermaye üzerindeki vergilerin azaltılarak, halkın ödediği dolaylı vergilere ağırlık verilmesi;
- işgücü piyasasına devlet müdahalesinin sona erdirilmesi, veya diğer bir deyişle, işçiyi koruyucu mevzuatın ve sendikal hak ve özgürlüklerin etkisiz kılınması;
- Özelleştirme, emanet işlerin azaltılması, kamu sektöründe ticari bir anlayışın hakim kılınması ve
- "serbest piyasa" ve "piyasa güçleri" adı altında ulusötesi şirketlerin hakimiyetinin kurulmasıdır.

"Serbest" piyasa, sermaye için serbestlik, işçiler ve genel olarak halk için hak ve özgürlüklerin kısıtlanması demektir.

Ulusötesi şirketlerin çıkarları doğrultusunda biçimlendirilen ve uygulanan bu programlar, az gelişmiş ülkelerin sorunlarını çözmemiş, aksine daha da ağırlaştırmıştır. Bu ülkelerde bugün iç ve dış borç miktarı hızla büyümekte, tarım çökmekte, çevre sorunları çoğalmakta, yoksulluk ve eşitsizlik hızla artmaktadır.

ULUSÖTESİ ŞİRKETLERİN ÇIKARLARI, KAYNAKLANDIKLARI ÜLKENİN ULUSAL ÇIKARLARI İLE ÇELİŞEBİLMEKTEDİR.

Ulusötesi şirketlerin çıkarları ile kaynaklandıkları ülkenin ulusal çıkarları artık özdeş değildir. Bu ikisi arasında bir taraftan büyük bir yakınlık varken, diğer taraftan giderek artan bir çelişki yaşanmaktadır.

Üretim, iletişim ve taşımacılık alanlarında meydana gelen büyük teknolojik atılım ve ulusötesi şirketlerin artan gücü, dünyada yeni bir işbölümünü gündeme getirmiştir.

Dünyanın atelyeleri artık gelişmiş ülkeler değil, az gelişmiş ülkelerdir. Birçok üretim birimi ulusötesi şirketler tarafından az gelişmiş ülkelere aktarılmaktadır.

Üretimin dünya ölçeğinde örgütlenebilmesi ve üretim birimlerinin az gelişmiş ülkelere kaydırılması, gelişmiş kapitalist ülkelerde de işsizliği artırmakta, sendikaları zayıflatmakta, ücretleri ve çalışma koşullarını geriletmektedir.

Ulusötesi şirket, karını dünya ölçeğinde azamileştirme olanağına sahip olduğu için, kaynaklandığı ülke açısından sorunlar yaratmaktadır.

Daha düşük işgücü maliyeti nedeniyle istihdamın az gelişmiş ülkelere kaydırılması, ulusötesi şirketin kaynaklandığı ülkede işsizliğin artması demektir. İşsizliğin artmasının o ülkedeki devlet açısından anlamı, vergi ve sigorta primi gelirlerinin azalması, işsizlik ödeneği ödemelerinin artması ve işsizliğin yarattığı çeşitli diğer sorunlardır.

Ulusötesi şirket, çeşitli yol ve yöntemleri kullanarak, ödediği vergiyi de asgariye indirmektedir. Ulusötesi şirketler bugün öylesi bir güce erişmişlerdir ki, ulusal devlet ve parlamenter

demokrasi bu çerçeveye dar gelmektedir. Çeşitli biçimleriyle özelleştirme nedeniyle devletin gücü ve yetkileri iyice kısılmaktadır.

Çoktarafli Yatırım Anlaşması (MAI) adı altında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) yapısı içinde gündeme getirilen düzenleme girişimi, ulusal devleti iyice zayıflatmayı ve ulusötesi sermayenin gücünü ve hakimiyetini pekiştirmeyi amaçlıyordu. Ancak ağırlıkla gelişmiş ülkelerdeki ulusal devlet yanlılarının çabalarıyla, bu girişim, en azından bugün için, önlenemedi.

Bu durum, gelişmiş ülkelerde de, ulusötesi sermayeye karşı, devletin ve işçi sınıfının çıkarları arasında bir yakınlaşmaya yol açtı. Buna bağlı olarak da devletler ve tüketici kimliğiyle işçiler, ulusötesi sermayenin politikalarına karşı bazı kısıtlayıcı önlemler getirmeye çalıştılar.

Aşağıda ele alınacak bazı uluslararası denetim girişimleri ve ulusötesi şirketlerin "davranış kuralları" adını verdikleri düzenlemeler, bu çelişkinin ve saflaşmanın sonucudur.

ULUSÖTESİ ŞİRKETLERİN ÇIKARLARI, HAKİMİYET ALTINA ALMAYA ÇALIŞTIKLARI ÜLKENİN HALKI VE DEVLETİNİN ÇIKARLARI İLE TEMELDEN ÇELİŞMEKTEDİR.

Ulusötesi şirketler, karlarını uzun vadede azamileştirmek için, az gelişmiş ülkelerde ulusal (milli) devleti zayıflatmaya çalışmaktadır.

Ulusötesi şirketlerin bugünkü kadar güçlü olmadığı dönemlerde, bu şirketler, bir ülkedeki şartlara bakıp, yatırım yapıp yapmamaya karar veriyorlardı.

Günümüzde ise, bir ülkede yatırım yapmaya karar veriyorlar ve ondan sonra gereken şartların oluşturulmasını istiyorlar. Bu isteklerini gerçekleştirmek için ise öncelikle Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kendi kontrollerindeki uluslararası kuruluşları kullanıyorlar.

Bunun yetersiz kaldığı noktada ise içte karışıklık yaratmak ve/veya dış askeri müdahaleler gündeme geliyor.

Ulusötesi şirketler kaynaklandıkları ülkelerin istihbarat örgütlerini ve silahlı kuvvetlerini kullanarak kendi çıkarlarını geçmişten beri korumaktadır. Bunun ilginç örneklerinden biri, 1970'li yılların başlarında Şili'de yaşandı.

Uluslararası Telefon ve Telgraf Şirketi (ITT) bu yıllarda Şili'de Salvador Allende'nin seçimleri kazanmasını önlemek amacıyla ABD'nin Merkezi İstihbarat Örgütü'ne (CIA) bir milyon dolar önerdi. Bu öneri reddedildi. Allende seçimleri kazandı.

Bunun ardından, ITT ve diğer bazı ulusötesi şirketler, Allende yönetimine verilen kredilerin kesilmesi ve Allende'nin rakiplerinin desteklenmesi için girişimlerde bulundu. Allende'nin Şili bakır madenlerini millileştirmesi sonrasında Allende'nin Pinochet'nin önderliğindeki bir askeri darbe ile devrilmesi ve öldürülmesi (1973) sağlandı.

Ulusötesi şirketlerin davranışlarını denetlemeye yönelik girişimler özellikle Şili'deki darbe sonrasında ortaya çıktı. Birleşmiş Milletler'de çokuluslu şirketlerin faaliyetlerini denetim altına alacak bazı çalışmalar başlatıldı. Ayrıca, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) içinde de belirli ilkelerin belirlenmesi gündeme geldi.

1970'li yıllara kadar hükümetlerin çokuluslu şirketlere karşı genel tavrı, bunların faaliyetlerini denetlemek ve düzenlemektir. Ancak 1970'li ve 1980'li yıllardaki ekonomik bunalımla birlikte, bu politikada köklü bir değişiklik oldu. Hükümetler, ülkelere yatırım çekebilmek amacıyla,

ulusötesi şirketleri denetlemek yerine, onlara çeşitli ayrıcalıklar sunma konusunda birbiriyle yarışa girdi. Ulusötesi sermaye de bundan yararlandı ve Çoktarafli Yatırım Anlaşması'nı (MAI) gündeme getirdi. Ancak bu sürecin ulusal devlete verdiği zararın yarattığı tepki nedeniyle, MAI şimdilik kabul edilmedi.

Ulusötesi şirketler, kendi faaliyetlerinin ulusal devletlerce engellenmesine veya kısıtlanmasına ve hatta denetlenmesine, "serbest ticaret" adı altında, karşı çıkmaktadır.

"Serbest ticaret" ile amaçlanan, ulusal devletin kendi sınırları üzerinde hakimiyet kurarak ulusötesi sermayenin hareketlerini engelleyebilmesine son vermektir. Buradaki "serbestlik" ise ulusötesi sermayenin hakimiyeti anlamına gelmektedir.

Ulusal devlet ne kadar demokratikse, o ülkenin halkının çıkarlarını o kadar çok yansıtacak ve bu nedenle de ulusötesi sermaye açısından o kadar tehlikeli olacaktır. Ulusötesi sermaye demokratikleştirilemez; ama ulusal devlet demokratikleştirilebilir.

Ayrıca, ulusal devlet, kendi varlığını korumak amacıyla da ulusötesi sermayeye karşı tavır alma eğilimindedir.

Günümüzde bir ulusal devletin düşmanı yalnızca bazı başka devletler değildir. Ulusötesi sermaye çok daha etkili ve güçlü bir düşman oluşturabilir.

ULUSÖTESİ SERMAYEYE KARŞI İŞÇİ SINIFININ ULUSLARARASI DAYANIŞMASI

İşçi sınıfının uluslararası dayanışması genellikle iyiniyetin ve bir dünya görüşünün sonucu olmaktan çok, somut zorunlulukların ürünüdür. Günümüzde gelişmiş ülkelerdeki sendikacılık hareketlerinin az gelişmiş ülkelerdeki sorunlarla ilgilenmesinde ikinci etmen önemlidir.

Ulusötesi şirketler, üretimlerini dünya ölçeğinde planlar, programlar ve gerçekleştirirken, istihdam olanaklarını da düşük maliyetli az gelişmiş ülkelere kaydırmaktadır.

Özellikle ABD merkezli ulusötesi şirketler bu konuda son derece faaldir. Örneğin, ABD kaynaklı ulusötesi şirketler 1982 ile 1993 yılları arasında ABD'deki istihdamlarını 750 bin kişi kadar azaltmış ve diğer ülkelerdeki istihdamlarını 345 bin artırmışlardır.

Ulusötesi şirketlerin istihdamlarını az gelişmiş ülkelere kaydırması ve bu ülkeleri bir alternatif işgücü kaynağı olarak kullanması, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçilerin ve sendikaların gücünü azaltmakta ve onlara geçmişte sağlanan bazı ayrıcalıkları ortadan kaldırmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin işçileri, bu tavır değişikliğinin yarattığı olumsuzlukları, ücretlerinde, işçi hak ve özgürlüklerinde, sendikal haklarında, sosyal güvenlikte, çeşitli biçimlerde yönetime katılmada yaşamaktadır.

Sermayenin gelişmiş ülkelerde sosyal devlete yönelik saldırısının temelinde, eline geçirdiği bu yeni olanak yatmaktadır. Bu süreç, bir dönem işçi aristokratlığından yararlanan kesimlerin çıkarlarına büyük zararlar vermektedir.

Geçmişte az gelişmiş ülkelerde işçilerin çalışma ve yaşama koşulları ve sendikal hakları konusunda büyük bir duyarsızlık gösteren bazı gelişmiş ülke sendikaları, bunun kendilerine verdiği zararı giderek artan biçimde yaşadıkça, bu tavırlarını değiştirmeye başlamıştır.

Ulusötesi sermaye, üretimi başka ülkelere kaydırma tehdidiyle, bir ülkedeki işçileri diğer bir ülkedeki işçilere karşı kullanmaya, ülkeler arasında çalışma yaşamına ilişkin standartlar konusunda geriye veya aşağıya doğru bir yarış başlatmaya çalışmaktadır.

Bu girişimlere verilmesi gereken yanıt, uluslararası işbirliğini ve dayanışmayı geliştirmek ve güçlendirmek olmalıdır. Ancak, günümüzde uluslararası işbirliği ve dayanışma gereken düzeyin çok gerisindedir. Bu doğrultuda somut adımlar, belirli işkollarındaki sendikaların üst örgütü niteliğindeki uluslararası işkolu federasyonlarında atılmaya başlanmıştır.

Geçmişte bazı ülkelerin uluslararası dayanışma adına yaptıklarının büyük bölümü, kendi hükümetlerinden aldıkları paraları kendi ülkelerinin dış politikalarıyla uyumlu bir biçimde kullanmaktan oluşuyordu. Bu uygulama çeşitli ülkelerin işçi örgütleri arasında eşitliğe dayalı bir işbirliği ve dayanışma değil, ast-üst anlayışına dayalı bir yönlendirme ilişkisi yaratıyordu. Bu anlayış bugün özellikle Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun ve bağlantılı işkolu federasyonlarının çoğunun ilişkilerinde belirleyicidir. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ve bağlantılı işkolu federasyonları, faaliyetlerinin önemli bir bölümünü, Avrupa Birliği'nin hükümeti durumundaki Avrupa Komisyonu'ndan aldıkları paralarla gerçekleştirmektedir.

ULUSÖTESİ SERMAYEYE KARŞI ÜLKE-İÇİ İTTİFAKLAR

Ulusötesi sermayenin çıkarları doğrultusunda Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü tarafından az gelişmiş ülkelerde uygulattırılan politikalar, işçi sınıfının yanı sıra diğer toplumsal kesimleri de olumsuz biçimde etkilemektedir.

Bu nedenle, ulusötesi şirketlere karşı uygulanacak politikalarda, işçi sınıfının işçi, memur, emekli ve işsiz kesimlerinin yanı sıra, küçük esnaf ve sanatkarın ve köylülüğün de desteğini alabilmek olanaklıdır.

Ulusötesi sermaye ulusal egemenliği ve bağımsızlığı zedelediği ve ulusal devleti ve demokrasiyi zayıflatmaya çalıştığı için, ulusal egemenlikten, bağımsızlıktan, ulusal devletten ve demokrasiden yana tüm güçler de, ulusötesi sermayeye karşı biraraya gelebilir.

Ulusötesi sermayeye karşı mücadelede yalnızca işçi hakları sorunu ile sınırlı kalınmamalı, aşağıdaki temel talepler de sürekli olarak gündeme getirilmelidir. Temel talepler,

- ülkenin bağımsızlığının, ulusal egemenliğin ve demokrasinin korunması;
- uluslararası tahkim uygulamalarına karşı durulması ve Çoktarafli Yatırım Anlaşması (MAI) gibi girişimlere engel olunması;
- özelleştirmenin tüm biçimlerine karşı çıkılması;
- kamu kesiminin özerkleştirilmesi, demokratikleştirilmesi ve güçlendirilmesi;
- sosyal devlet anlayışının korunması ve güçlendirilmesi;
- demokratikleşme ve
- tarımın çağdaşlaştırılması ve güçlendirilmesidir.

ULUSÖTESİ SERMAYEYE KARŞI MÜCADELEDE KULLANILABİLECEK ÇEŞİTLİ ARAÇLAR

Ulusötesi sermayeye karşı mücadelede çeşitli araçlara başvurulabilir.

1960'lı ve 1970'li yıllarda çokuluslu şirketlerin faaliyetleri konusundaki tartışmaların ardından, 1970 yılında "Cartegena Anlaşması" imzalandı. Ardından, 1976 yılında, aşağıda ele alınacak olan, OECD Bildirgesi kabul edildi. Daha sonra da, yine aşağıda ele alınan, ILO'nun Üçlü Bildirgesi gündeme geldi. 1980 yılında UNCTAD'ın iki belgesi, 1981 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün bir belgesi kabul edildi. Birleşmiş Milletler'de bir taslak üzerinde çalışıldı; ancak üzerinde anlaşma sağlanamadı. 1985 yılında Birleşmiş Milletler'in Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), 1977 ve 1986 yıllarında da Avrupa Ekonomik Topluluğu iki belge kabul etti. Ancak bu belgelerin hiçbiri, gücü giderek artan ulusötesi şirketlerin çalışmalarını denetim altına almada önemli bir yarar sağlayamadı.

Ulusötesi şirketlere karşı kullanılacak bazı araçlar aşağıda sunulmaktadır:

Türkiye'nin Onayladığı ILO Sözleşmeleri

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün denetim mekanizmaları, ILO Anayasası, Filadelfiya Bildirgesi ve Çalışma Hayatında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi açısından tüm hükümetleri, Sözleşmeler açısından ise bu Sözleşmeleri onaylamış bulunan ülkelerin hükümetlerini kapsar.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Sözleşmelerinin ihlali durumunda bile uygulanan yaptırımlar son derece sınırlıdır ve çeşitli düzeylerde "ayıplama" biçimindedir. ILO'nun temel mantığı, devletlerin ve hükümetlerin şirketlerden daha güçlü olduğu ve hükümetlerin, kendilerinin uygulamayı üstlendiği kuralları şirketlere de uygulatabilecekleridir.

Günümüzde ulusötesi şirketler birçok ülkeden daha güçlüdür. Ancak yine de, belirli bir ülkede o ülkenin onaylamış bulunduğu ILO Sözleşmelerinin uygulanması gerekir. Serbest bölgeler de bu yükümlülüğün kapsamı içindedir. Türkiye'de yatırım yapan şirketlerin Türkiye tarafından onaylanmış ILO Sözleşmelerine uymasını sağlama yükümlülüğü Türkiye hükümetininindir.

Hükümetlerin ulusötesi şirketlerin onaylanmış ILO Sözleşmelerine uygun davranmalarını sağlamaması durumunda, ILO'ya hükümet aleyhinde başvuruda bulunulması bazı durumlarda sorunların çözümüne katkıda bulunabilir.

Çokuluslu İşletmeler İçin OECD İlkeleri

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Türkiye'nin de içinde bulunduğu 29'ülkenin üye bulunduğu bir örgütlenmedir.

OECD ülkeleri, 21 Haziran 1976 günü yayınladıkları Uluslararası Yatırım ve Çokuluslu İşletmeler Konusunda Bildirge'ye ek olarak Çokuluslu İşletmeler İçin İlkeler başlıklı bir belge kabul ettiler. Çokuluslu İşletmeler İçin İlkeler belgesi, OECD ülkelerinde faaliyet gösteren çokuluslu şirketler için çeşitli öneriler içermektedir. İlkeler belgesi 1979, 1982, 1984 ve 1991 yıllarında gözden geçirildi ve bazı açıklamalar ve yorumlar getirildi. Ancak metnin içeriğinde fazla bir değişikliğe gidilmedi.

OECD İlkeler belgesi, devletlerin çokuluslu şirketleri denetlemek çabası içinde oldukları bir dönemde ortaya çıktı. Bu girişimde, Şili'de Allende'nin bir askeri darbe ile devrilmesinde çokuluslu şirketlerin önemli bir rol oynamış olması da etkili oldu. Ancak, 1970'li ve 1980'li yıllarda yaşanan ekonomik durgunlukla birlikte, hükümetlerin OECD İlkeler belgesi konusundaki tavrında köklü bir değişiklik oldu. Hükümetler, yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekebilmek amacıyla, ulusötesi sermayeyi rahatsız edebilecek girişimlerden vazgeçtiler. Buna bağlı olarak da, OECD İlkeler belgesinin sınırlı etkisinin silinmesi için de girişimler başladı.

İlkeler belgesi, üye ülkelerin, kendi bölgelerinde faaliyette bulunan çokuluslu işletmelere yönelik önerileridir. Diğer bir deyişle, bu metin, bağlayıcılığı ve yaptırımları olmayan bir öneri paketidir. İlkeler belgesinin yasal olarak uygulanmasını zorunlu kılan bir düzenleme yoktur. Ancak, bir şirketin İlkeler belgesine uygun davranmaması durumunda, konunun üzerine gidilebilir.

İlkeler belgesinin bir bölümü işçi-işveren ilişkilerine ayrılmıştır. Bu bölümde, sendikaların temsili, işçi temsilcilerine yardım ve bilgi sağlanması, işletmenin bir bütün olarak gerçek

durumuna ilişkin bilgi verilmesi, işletmedeki istihdam koşulları ile bulunulan ülkedeki istihdam koşulları arasındaki ilişki, yerel işgücünün eğitimi, işletmedeki önemli değişikliklerden makul bir süre önce bilgi verilmesi, sendikalarla yapılan görüşmelerde gereksiz baskının uygulanmaması ve sendikaların görüşme yapabilmesi gibi konular ele alınmaktadır. Bu noktalar, açıkta atıfta bulunulmasa da, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 87 ve 98 sayılı Sözleşmeleri ile yakından bağlantılıdır.

Hükümetlerin, ülkelerinde faaliyet gösteren çokuluslu şirketlerin bu ilkelere uygun hareket etmesini sağlama gibi bir ahlaki yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak bu ilkelere uymayan şirketlere ve bu şirketlerin bu ilkelere uymasını sağlamak için gerekli girişimlerde bulunmayan hükümetlere yönelik bir yaptırım söz konusu değildir.

OECD İlkeler belgesine aykırı davranılması durumunda, ilgili hükümet, işçi örgütü veya işveren örgütü tarafından, tespit ve "açıklığa kavuşturma" talebinde bulunulabilir.

OECD üyesi ülkelerde, OECD ile bağlantılar açısından sözkonusu ülke tarafından oluşturulmuş bir "Ulusal Bağlantı Noktası" bulunmaktadır. Bu "Ulusal Bağlantı Noktası"nın görevleri arasında, İlkeler belgesinin tanıtılması, uygulanmasına ilişkin bilgi toplanması, bu konudaki başvuruların incelenmesi ve anlaşmazlıklarda çözüm aranması bulunmaktadır.

Eğer bir hükümet, işçi örgütü veya işveren örgütü, bir çokuluslu şirketin davranışlarının İlkeler belgesine uygun olmadığını düşünürse, ilk adım olarak, bu "Ulusal Bağlantı Noktası" ile temasa geçmek durumundadır. Yapılan başvuruda istenilen, iddia edilen uygulamanın tespiti ve açıklığa kavuşturulmasıdır.

Ulusal Bağlantı Noktası böyle bir başvuruyu aldığı anda, hakkında iddiada bulunulan şirketle görüşür ve ardından sorunun çözümü için girişimde bulunur.

Sorunun ulusal düzeyde çözüme kavuşturulamaması durumunda, konu OECD yapısı içinde oluşturulmuş bulunan özel bir komiteye (CIME) aktarılır. OECD Uluslararası Yatırım ve Çokuluslu İşletmeler Komitesi (CIME), İlkeler belgesinin yayınlanmasından bir yıl önce, 1975 yılında kuruldu. Bu Komite, OECD üyesi ülkelerin yatırım politikası yetkililerinden oluşmakta ve yılda normal olarak iki kez toplanmaktadır. Komitede kararlar normal olarak mutabakatla alınmaktadır. Bu Komite'nin (CIME) görevleri ve yetkileri arasında, İlkeler belgesinin yorumlanması bulunmaktadır.

1977 ile 1988 yılları arasında ulusal düzeyde (Ulusal Bağlantı Noktası) veya CIME (OECD Uluslararası Yatırım ve Çokuluslu İşletmeler Komitesi) düzeyinde sendikal alanda 29 ihlal iddiası gündeme getirildi. Ancak 1990'lı yıllarda bazı hükümetler bu girişimleri büyük ölçüde engellediler. Diğer taraftan, örneğin, Renault şirketinin Vilvoorde'deki işletmesinin kapatılması kararı üzerine, hem Belçika ve Fransız sendikaları, hem de Belçika ve Fransız hükümetleri OECD'ye başvurarak, bu uygulamanın İlkeler belgesi çerçevesinde yorumlanmasını istediler.

OECD İlkeler belgesinde şirketlerin faaliyetlerini düzenlemeye yönelik bir anlayış ve girişim varken, ulusal egemenlik konusuna açıkça değinilmemektedir. ILO'nun aşağıda ele alınan Üçlü Bildirgesinde ise bu konu öncelikle belirtilmiştir.

ILO Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi

ILO'nun, şirketlere karşı doğrudan kullanılacak tek mekanizması, hiçbir bağlayıcılığı ve yaptırımı olmayan, Üçlü Bildirgedir ("ILO Çokuluslu Şirketler ve Sosyal Politika ile İlgili İlkeler Üçlü Bildirgesi"). Üçlü Bildirge, çokuluslu şirketlerin kaynaklandıkları ülkelerin hükümetlerini, çokuluslu şirketlerin yatırım yaptığı ülkelerin hükümetlerini, işçi ve işveren örgütlerini ve doğrudan tüm şirketleri ilgilendirmektedir.

Üçlü Bildirge, Uluslararası Çalışma Örgütü Yönetim Kurulu'nun 1977 yılı Kasım ayındaki toplantısında kabul edildi.

Üçlü Bildirge'nin temelinde, gelişmiş ülkelerin ulusal çıkarları ile ulusötesi sermayenin çıkarları arasındaki çelişki de yatmaktadır. Üçlü Bildirge, ulusötesi şirketlerin, faaliyet gösterdikleri ülkelerde devletlerin egemenlik haklarına saygı göstermesi ve ulusal yasa ve düzenlemelere uyması gerektiğini belirtmektedir. Üçlü Bildirge'nin kabulünde, buradan da anlaşılacağı gibi, ulusal egemenliklerini korumak isteyen ülkelerin çabaları da etkili olmuştur. Bu nedenle Üçlü Bildirge, son yıllarda gündeme gelen ve ulusal egemenliği kısıtlamayı amaçlayan Çoktarafli Yatırım Anlaşması (MAI) ile temelden çelişmektedir.

Bu durum, Üçlü Bildirge'nin 8. paragrafında şöyle ifade edilmektedir:

“Bu Bildirgenin ilgilendirdiği tüm taraflar, devletlerin egemenlik haklarına saygı göstermeli, ulusal mevzuata uymalı, yerel uygulamalara gereken önemi vermeli ve ilgili uluslararası kurallara saygı göstermelidir. Taraflar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ilgili uluslararası sözleşmeler, Uluslararası Çalışma Örgütü kuruluş yasası ve bunun ifade ve örgütlenme özgürlüklerini sürekli ilerleme için vazgeçilmez unsurlar sayan ilkelerine saygı göstermelidir. Taraflar ayrıca ulusal yasalar ve kabul edilmiş uluslararası yükümlülükler uygun olarak özgürce üstlendikleri yükümlülüklerini yerine getirmelidir.”

Üçlü Bildirge'nin diğer bir özelliği, hükümetlerin, yabancı yatırımları ülkelere çekebilmek için, işçilerin örgütlenme ve toplu pazarlık hakkını kısıtlayıcı düzenlemelere gitmesine karşı çıkmasıdır. Bu anlayışın uygulanması durumunda, işçi hak ve özgürlüklerini çiğneyen serbest ticaret bölgelerinin kurulması mümkün olmayacaktır. Üçlü Bildirge'nin konuya ilişkin 45. paragrafı şöyledir:

“Evsahibi ülke hükümetlerinin yabancı yatırımları ülkeye çekmek için özel teşvikler sunması durumunda söz konusu teşvikler işçilerin örgütlenme ve toplu pazarlık haklarının sınırlandırılmasını içermemelidir.”

Üçlü Bildirge, istihdamın teşviki, fırsat eşitliği, eşit muamele, istihdam güvencesi, eğitim, ücretler - yan ödemeler - çalışma koşulları, işçi sağlığı - iş güvenliği, işçi-işveren ilişkileri (örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık, görüşmeler, uyuşmazlıkların incelenmesi) konularında bazı önemli temel ilkeler koymuştur.

Üçlü Bildirge, çokuluslu şirketlerin işçi örgütleriyle diyalog içinde olmasını, keyfi işten çıkarmalardan kaçınmasını, verilen ücretlerde işçilerin ve ailelerinin “temel gereksinimlerinin” karşılanmasına özen göstermesini öngörmektedir. Çokuluslu şirketlerde çalışan işçi temsilcilerinin sağlıklı görüşme ve işletmeye ilişkin değerlendirme yapabilmeleri için gerekli bilginin kendilerine verilmesi de istenmektedir.

Bu belge tüm ülkeler için geçerli olmakla birlikte, bu belgenin hiçbir bağlayıcılığı yoktur; tüm ülkeler ve şirketler için bir öneri niteliğindedir. Üçlü Bildirge'yi güçlendirmek amacıyla, çeşitli ILO Sözleşmelerine atıfta bulunulmuştur. ILO Yönetim Kurulu'nun 1987 yılı Kasım ayındaki toplantısında ise bu bildirgeye bazı eklemeler yapılmıştır.

Üçlü Bildirge'nin ilkelerine uyulmaması durumunda başvurulabilecek tek yol, Bildirge hükümlerinin “yorumlanması” amacıyla ILO Çokuluslu İşletmeler Komitesi'ne başvurulmasıdır. Bu konudaki işlemler, ILO Yönetim Kurulu'nun 1986 yılı Mart ayındaki toplantısında belirlenmiştir.

Ancak bugüne kadar “yorum” için yapılan başvurunun 4’ü kabul edilmiş, bunların 3’ü hakkında bir “yorum” yapılmıştır.

Birinci yorum, 1985 yılında verilmiştir. Merkezi ABD’de olan ve İngiltere’de faaliyet gösteren bir banka, personel sayısını azaltırken, tek tek işçilere bildirimde bulunmuş, ancak bu işçilerin örgütlü bulunduğu sendikaya bildirim yapmamıştır. Yapılan yorumda, Üçlü Bildirgenin 26. paragrafı gözönüne alındığında, sendikaya da bildirimde bulunulması gerektiği belirtilmiştir. 1988 yılındaki ikinci yorum ise Fransa merkezli bir Belçika şirketinde işçilerin işten çıkarılması ve ardından işe geri alınmasına ilişkindir. 1997 yılındaki üçüncü yorum, Belçika İstihdam ve Çalışma Bakanının başvurusu üzerine verilmiştir.

Üçlü Bildirge henüz etkili bir biçimde kullanılmamıştır. Ancak, ulusötesi sermayenin gücü arttıkça, ulusötesi şirketleri kamuoyu önünde baskı altına almada önemi giderek artmaktadır. Ulusal egemenliğin korunmasına büyük önem vermesi nedeniyle, Üçlü Bildirge günümüzde daha da güncellik kazanmaktadır.

Davranış Kuralları ve Çerçeve Anlaşmaları

1990’lı yılların başlarında ulusötesi şirketler tek taraflı olarak (kendi başlarına) “davranış kuralları” adı verilen bazı genel ilkeler yayınlamaya başladılar. Şirketler, bu belgelere, hem kendilerinin, hem de kendileri için mal üreten şirketlerin uyacağını taahhüt ediyordu.

“Davranış kuralları”, ulusötesi şirketlere karşı ulusal devletlerin ve tüketici kimliğiyle hareket eden işçilerin gösterdiği tepkiye karşı geliştirilen bir araçtı.

Ulusötesi şirketler faaliyetlerini dünya çapında düzenlemeye ve özellikle 1980’li yıllarda üretimi az gelişmiş ülkelere kaydırmaya başlayınca, bundan işçiler ve ulusal devletler zarar gördü. Özellikle ABD’deki iş olanakları azaldı; işsizlik arttı; sendikalar bundan zarar gördü. Bu davranışın vergiler ve sosyal güvenlik primleri üzerindeki olumsuz etkileri de devletlere zarar verdi.

Ulusötesi şirketlerin, üretimi, düşük işçilik maliyeti olan ülkelere kaydırmasına üretimden gelen güçlerini kullanarak engel olamayan işçiler ve sendikalar da, tüketici olarak güçlerini kullanmaya başladılar. Bu konuda da insanların acıma duygularına hitap edildi. Ulusötesi şirketler bazı az gelişmiş ülkelerde çocuk işçileri yoğun bir biçimde sömürüyordu. Bu konu öne çıkarıldı. Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması için uluslararası düzeyde kampanyalar düzenlendi. Çocuk işçilikle üretilen mallar boykot edildi. Bu girişimler son derece önemli ve olumlu adımlardır. Ancak gelişmiş ülkelerde bunların yapılmasının en önemli nedeni, çocukların sorunlarına çözüm bulunması değil, iş olanaklarının ucuz işçiliğin olduğu bölgelere kaymasını önlemektir.

Ayrıca, tehlikeli ve insanlıkdışı çalışma koşulları, uzun çalışma süreleri, düşük ücretler, işverenlerin acımasız davranışları da kamuoyunun dikkatine sunuldu. Geniş destek bulan çeşitli kampanyalar örgütlendi (“Temiz Elbise Kampanyası”, halıların çocuk işçilere zarar vermeden üretildiğini belgeleyen “halı işareti-Rugmark” hareketi, v.b.). Kötü koşullarda üretilen malların boykot edilmesine yönelik hareket, tüketimin daha iyi koşullarda üretilenlere yönelmesine yol açtı. Böylece, kapitalizmin en acımasız sömürsü teşhir edildi. Ancak bu teşhirdeki amaç da, uluslararası dayanışmadan çok, iş olanaklarını kendi ülkelerinde tutabilmektir.

Ulusötesi şirketlerin bu kampanyalara yanıtı, davranış kuralları açıklamak oldu. Bazı şirketler, tek taraflı olarak yayınladıkları davranış kuralları ile, özellikle çocuk işçi çalıştırmayacaklarını ve kendilerine mal üreten işletmelerde çocuk işçi çalıştırılmasına izin vermeyeceklerini ilan ettiler.

Bu açıklamalar, kamuoyunun gözünde bu şirketleri “temize çıkardı”. Ancak bu konuda ciddi ve güvenilir denetim mekanizmaları olmadığı için, bu tür açıklamalar ve davranış kuralları, genellikle göstermelik kaldı. Bazı işyerlerinde ise gerçekten çocuk işçilik önlendi. Ancak, bu sorunların kökten çözümünü sağlayacak temel değişikliklere (yoksulluğun ve gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliğin azaltılması, sendikal hak ve özgürlüklerin tanınması ve kullanılması, v.b.) gidilmedi.

ABD merkezli Levi Strauss Şirketinin davranış kuralları bu tek taraflı düzenlemelerin gelişkin örneklerindedir.

Levi Strauss, 1996 tarihli davranış kurallarında, iş yapacağı şirketlerin beş temel alanda bazı ilkelere uyması gerektiğini belirtiyordu: Ahlaki standartlar, yasal yükümlülükler, çevreye ilişkin zorunluluklar, toplumla ilişki ve istihdam standartları.

İstihdam standartları bölümünde, ücretler ve yan ödemeler, çalışma süreleri, çocuk emeği, hükümlü emeği ve zorla çalıştırma, işçi sağlığı ve iş güvenliği, ayrımcılık ve disiplin uygulamaları konusunda düzenlemeler yer alıyordu.

Levi Strauss, kendisinin veya kendisi için üretimde bulunan şirketlerin aşağıdaki biçimde davranmasını bir yükümlülük olarak kabul ediyordu:

- Şirket, bulunduğu ülkede yasalara göre ödenmesi gereken ve işkolunda geçerli olan ücretleri ödeyecektir;
- İşyerinde haftalık çalışma süresi 60 saati aşmayacaktır; haftalık 60 saatlik çalışma süresini sürekli olarak aşan üreticilerle iş yapılmayacaktır;
- 14 yaşın altındaki çocuklar çalıştırılmayacak; hükümlü emeği veya angarya kullanan üreticilerin ürünleri kullanılmayacak ve bu nitelikteki şirketlere mal ürettirilmeyecektir;
- işçi sağlığı ve iş güvenliğine dikkat edilecektir;
- işçilerin kişisel özelliklerine veya inançlarına göre ayrımcılık yapılmayacaktır;
- dayakla disiplin sağlanmayacaktır.

Ancak bu davranış kurallarının nasıl denetleneceğine ilişkin bir düzenleme yoktur.

Ulusötesi şirketlerin tek taraflı olarak ilan ettikleri davranış kuralları, bir başka gelişmenin de temelini oluşturdu. Belirli işkollarındaki sendikaların üst örgütü olan uluslararası işkolu federasyonları ve Avrupa işkolu federasyonları, ulusötesi şirketlerle görüşmeler yapmaya ve çok genel ilkelerin yer aldığı anlaşma metinleri imzalamaya başladılar. Bunlar da bir tür davranış kuralları idi; ancak bunlara, tek taraflı olarak ilan edilenlerden ayırmak amacıyla, genellikle “çerçeve anlaşmaları” denmeye başlandı. Günümüzde çerçeve anlaşmaları hızla yaygınlaşmaktadır. Yakın gelecekte, işçi sınıfının uluslararası dayanışması ve işbirliğinin en somut araçlarından biri, çerçeve anlaşması biçimindeki davranış kuralları olacaktır.

Bu doğrultuda bir gelişme, Benetton Şirketi ile bağlantılı olarak Türkiye’de yaşandı.

Dünyada ünlü hazır giyim şirketi Benetton ulusötesi bir kuruluştur ve karını azamileştirmek amacıyla, üretiminin büyük bir bölümünü, Türkiye gibi azgelişmiş ülkelerde gerçekleştirilmektedir.

Bu durum, İtalyan işçileri ve İtalyan devleti ile Benetton arasında önemli bazı çelişkilere yol açmaktadır. İtalyan kamuoyu, Benetton’un üretim birimlerinin ülke dışına kaymasından rahatsızdır. Bunun nelere yol açtığı, 1998 yılında Türkiye ile bağlantılı olarak yaşandı.

1998 yılı Ekim ayı ortalarına doğru İtalya'nın önemli gazetelerinden birinde (Corriere della Sera) birinci sayfada ve ayrıca ekonomi ekinde Benetton'a fason mal üreten Türk şirketleri ile ilgili bir haber yayınlandı.

Habere göre İstanbul'un Kağıthane semtindeki Bermuda Fabrikasında 250 işçi çalışıyordu. Bu işçilerin bir bölümü, günde 12 saat çalışan küçük çocuklardı. Benetton'un Türkiye'de iş yaptığı ana şirket, Cem Boyner'in Boğaziçi Hazır Giyim'di. Bu şirket 200 dolayında atelye ile üretim gerçekleştiriyordu.

Konu İtalya'da bir anda önem kazandı. İtalyan kökenli bir ulusötesi şirket ile İtalyan işçileri ve kamuoyu arasındaki çelişki öne çıktı. İtalyan işçileri ve kamuoyu, ulusötesi bir şirket olan Benetton'u açıkça karşılıklarına almak yerine, Benetton'a ucuz mal üretebilmek için çocuk işçi çalıştıran Bermuda Şirketini ve Türkiye'yi hedef aldılar. İtalyan şirketi eleştirilmedi. İtalya'da çalışma yaşamına ilişkin haksızlıklar gündeme getirilmedi. Türkiye'de çocuk işçilik konusunun gündeme getirilmesinin gerçek nedeni ise çocuk işçi uygulamasının yanlışlığı veya uluslararası işçi dayanışması değil, ağırlıklı İtalyanların kendi çıkarlarıydı.

Cem Boyner, fason iş yapan 200 dolayındaki atelyeden 6'sında çocuk işçi çalıştırıldığını saptadıklarını ve bu işletmelerle ilişkilerini kestiklerini açıkladı. Bu arada, 15 Ekim 1998 tarihinde Türkiye'de ilk kez bir davranış kuralları belgesi imzalandı.

İtalyan sendika temsilcileri ile Benetton yetkilileri Türkiye'ye geldi. TÜRK-İŞ ve DİSK'in bu işkolundaki sendikalarının temsilcileri ile bir belge imzaladılar. Bu belgede şöyle deniliyordu:

“15 Ekim 1998 tarihinde İstanbul'da toplanan Serdar Sunay (Boğaziçi Hazır Giyim A.Ş.), Dr.Umberto Darti (Benetton), Vittorio Carraro (Benetton), Hayrettin Devrimöz (Teksif), Süleyman Çelebi (Tekstil), Adriano Linari (FILTA/CISL), Valeria Fedeli (FILTEA/CGIL) ve Edoardo Rossi (UILTA/UIL), Türkiye'de çocukların çalıştırıldığı iddiası gibi hassas ve karmaşık bir konu çerçevesinde gerçekleşen geniş bir müzakere sonucunda, söz konusu toplantının süratle yapılmış olmasıyla belirleyici katkılarını somutlaştırarak “Temiz Üretim İlkeleri” adı altında sayın Cem Boyner'in de basın toplantısında açıklamış olduğu aşağıda sıralanan ilkeleri içeren işbu mutabakatın imzalanmasıyla yürürlüğe girecek olan bir davranış tüzüğü oluşturdular:

“(1) İşyerlerinde hiçbir şekilde 15 yaşın altında çocuk işçi çalıştırılmaz.

(2) Çalışma hayatında düşünce, din, dil, ırk, cinsiyet ve ulus ayrımı gözetilmeden fırsat eşitliğini sağlamak esastır.

(3) Çalışma ücretleri ve çalışma koşulları adil, güvenli ve sağlık koşullarına uygun olmak zorundadır.

(4) Çalışanlar yasalarla belirlenen sosyal güvenlik hakları çerçevesinde sigortalanmalıdır.

(5) Üretici ürettiği giysinin üretim süreçlerinin tüm sorumluluğunu üstlenmelidir.

“Bu vesileyle, Boğaziçi Hazır Giyim A.Ş. için üretim yapan Bermuda Ltd.Şti. ünvanlı firmanın da özel durumunu açıklığa kavuşturacak olan unsurlar da gözönüne alınmıştır.

“Söz konusu unsurlar müdahaleleri istenen resmi kamu kurumlarının da katılımıyla bir ay içerisinde sonuçlanacak olan soruşturmanın neticeleriyle birlikte değerlendirilecektir.

“Son olarak taraflar, işbu mutabakatla başlayan girişimin, küçük yaşta çocukların ve sigortasız işçilerin çalıştırılması gibi kınanan ve yasadışı halin gerçekleştiği tüm durum ve sektörlere de yaygınlaştırılmasını temenni etmekte ve çalışma ilişkilerinin daha da çağdaşlaştırılması ile ilgili konularda ortak çalışmalar yapılması hakkında irade beyan etmektedirler.”

Bu belgede yer alan taahhütlerin büyük bir bölümü zaten yasalarımızda yer alan düzenlemelerdir. Diğer taahhütler ise muğlaktır. Ayrıca bu taahhütlerin yerine getirilip getirilmediğini denetleyecek bir mekanizma da oluşturulmamıştır. Ayrıca, fason mal üreten işletmelerde çalışan işçilerin sendikalaşmalarının önündeki engeller kaldırılmamıştır.

İtalya'nın ulusal çıkarları ile Benetton'un ulusötesi çıkarları çeliştiğinde, Benetton'un çıkarları doğrultusunda bir çözüm üretilmiştir.

İmzalanan metin, Benetton'un Türkiye'de giysi üretme programını etkilememiş, iş olanaklarını Türkiye'den İtalya'ya geri döndürmemiştir.

Fason üretimde bulunan küçük atelyeler, bir süre, fazla gözönünde çocuk işçi çalıştırmamışlardır. Aradan 2 yıla yakın bir süre geçip, bu metnin uygulattırılması doğrultusunda ciddi bir girişim de görülmeyince, büyük olasılıkla çocuk işçilik aynı biçimde gündeme gelmiştir.

Diğer Araçlar

Türkiye'de yatırım yapan ulusötesi şirketlerin işçi haklarını ve sendikal hak ve özgürlükleri çiğnemesi karşısında, yürürlükteki mevzuatımızda yer alan bazı yaptırımlara başvurulabilir.

Türkiye, üyesi bulunduğu Avrupa Konseyi'nin Avrupa Sosyal Şartı'nı, bazı bölümleri dışta bırakarak, onayladı. Temel sendikal haklara ilişkin bölümlerin dışta bırakılması ve sendikaların bu alandaki ihlaller nedeniyle şikayet başvurusunda bulunma hakkının olmamasına bağlı olarak, bu uluslararası belgeden yararlanmak olanaklı değildir.

Ulusötesi sermayenin çıkarlarının savunucusu Dünya Ticaret Örgütü, ülkelerin ticaret politikalarını gözden geçirirken, çeşitli uluslararası sendikal örgütlerden ülke raporları almaktadır (Dünya Ticaret Örgütü Ticaret Politikaları Konusunda Genel Konsey Değerlendirmesi). Ancak bugüne kadar bu raporların sendikal hak ve özgürlükler açısından somut bir yararı görülmemiştir.

Uluslararası sendikacılık hareketi, uluslararası ticaret anlaşmalarına, temel işçi haklarına ve sendikal hak ve özgürlükleri güvence altına alacak bir "sosyal hüküm" koymaya çalışmaktadır. Ancak bu konuda da bugüne kadar başarı sağlanamamıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nde de son yıllarda tartışılmaya başlanan bir konu, işçi haklarına saygı gösteren işyerlerinde üretilen ürünlere bir etiket konmasıdır ("sosyal etiketleme"). Ancak bu konuda da yeterli denetim mekanizması yoktur.

ABD gibi bazı ülkeler, sendikaların da baskısıyla, işçi hak ve özgürlüklerini ciddi biçimde ihlal eden ülkelerin ABD'ye mal satmasında uygulanan bazı hakları ortadan kaldırmaktadır. Ancak bu uygulamada da birçok başka hesap rol oynamaktadır.

Bazı bağımsız kuruluşlar, şirketlerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirdiklerini gösteren belgeler vermektedir. Bunların en önemlilerinden biri, 1997 yılında kurulan ve 1998 yılından beri şirketlere bu belgeleri vermeye başlayan Ekonomik Öncelikler Konseyi'dir (CEP). CEP tarafından geliştirilen Sosyal Sorumluluk 8000 belgesi, 11 temel ve önemli ILO Sözleşmesi ile Birleşmiş Milletler'in Çocuk Hakları Sözleşmesine uyan şirketlere verilmektedir. Bu belgede, çocuk emeği, angarya, işçi sağlığı ve iş güvenliği, örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkı, ayrımcılık, disiplin sağlama, çalışma süreleri, ücretler, işyerini yönetim sistemleri konularında önemli ölçütler geliştirilmiştir.

Dünya Bankası tarafından finanse edilen projelerin ihale şartnamelerine öneri niteliğinde bazı ilkeler konulmaktadır.

Ancak günümüzde bunların hiçbiri, ulusötesi şirketlerin hızla artan gücünü denetlemeye ve hatta bir parça da olsa kısıtlamaya yeterli değildir.

NELER YAPILABİLİR?

Türkiye'nin dünyada büyük stratejik önemi vardır. Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya ve Orta Doğu'nun ortasındadır. Dünyanın en önemli enerji rezervleri ve üretim merkezleri ile tüketici ülkelerin yolu üzerindedir. Önemli su kaynaklarına sahiptir. Büyük ve dinamik bir nüfusu, yetişkin bir işgücü vardır. Bunlara ve diğer bazı nedenlere bağlı olarak, ulusötesi sermaye açısından önemli bir hedeftir.

Ayrıca, hükümetlerin yıllardır izledikleri sermaye yanlısı politikalar nedeniyle, ülkemizin kamu açıkları ve borçlanma ihtiyacı artmıştır. Bu nedenle, ulusötesi sermayenin sözcüsü Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumların dayattığı istikrar ve yapısal uyum programlarına karşı hükümetlerin fazla direnme gücü kalmamıştır.

Bu programlar, ülkemizin bağımsızlığını, ulusal egemenliğimizi ve demokrasiyi zayıflatmaktadır. Ulusötesi sermaye, ulusal devleti zayıflatarak, "serbest piyasa" adı altında kendi hakimiyetini kurma çabasındadır. Bu uygulamalardan, işçiler, memurlar, işsizler ve emeklileriyle işçi sınıfımız, küçük esnaf ve sanatkarlar, köylüler ve hatta işverenlerimizin bir bölümü büyük zarar görmektedir. Ulusal çıkarlarımızı ve demokrasiyi savunan herkes, bu uygulamalara karşı çıkma ihtiyacını hissetmektedir.

Ulusötesi sermaye ile ilişkilerde işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi için çeşitli tuzaklar vardır.

Tuzaklardan biri, ülkedeki işsizlikle mücadelede çözüm olarak ulusötesi sermayenin yatırımlarına umut bağlamaktır.

İşsizliğin işçi sınıfı ve sendikacılık hareketine büyük zararı vardır. Ulusötesi sermayenin yatırımları ülkeye çekilebilirse, işsizliğin azalacağı, işçi sayısının artacağı, böylece sendikaların gücünün artacağı düşünülebilir.

Ancak bunun bedeli, daha önce de belirtildiği gibi, ulusötesi sermaye için uygun koşulların yaratılmasıdır. Bu uygun koşulların başında da sendikasız işyeri, düşük ücretler ve işgücü maliyeti, kötü çalışma koşulları gelmektedir.

Diğer tuzak, kendi ülkesindeki yatırımların bir başka ülkeye kaymasını önlemek amacıyla girişimde bulunan güçlerin oyununa gelmektir.

Bazı ülkelerin sendikaları, kendi sermayedarları ile doğrudan mücadele etmek yerine yalnızca ulusötesi şirketlerin yatırım yaptığı bazı ülkelerdeki kötülükleri öne çıkarmakta, bu şirketlerin buralarda yatırım yapması durumunda üretilen ürünlerin satın alınmamasını istemektedir. Böyle bir durumda bu kuruluşun ulusötesi sermayeye karşı çıkmasının nedeni işçi sınıfı dayanışması değil, ulusal çıkarlardır. Bu güçlerin bir bölümü çalışanlardan yana bir söylem de kullanabilir.

Burada sözkonusu kuruluşların gerçek niyetini anlamanın yolu, ulusötesi şirketin belirli bir ülkedeki yatırımını engellemek istediğindedir. Eğer ulusötesi şirkete yönelik bir eleştiri yapmaz, ona karşı mücadele başlatmazsa ve yalnızca yatırım yapılacak ülkedeki uygulamaları eleştirirse, ortada bir hesap ve tuzak var demektir.

Gerçek niyeti anlamının diğer yolu ise, bu kuruluşun kendi ülkesindeki uygulamalara da eleştiri getirip getirmediğidir. Örneğin, eğer bir ülkenin sendikası yalnızca Türkiye'deki uygulamaları eleştiriyor, ancak kendi ülkesindeki haksızlıklar ve sendikal hak ihlalleri karşısında sessizliğini koruyorsa, bu sendikanın gerçek amacı işçi sınıfının uluslararası dayanışması değil, kendi ulusal çıkarlarının korunmasıdır.

İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, ulusötesi sermayeye karşı uluslararası işbirliğini ve dayanışmayı geliştirmelidir. Ancak tuzaklara da düşülmemelidir.

Bu koşullarda yapılabilecek çeşitli işler vardır.

Ulusötesi sermayenin ulusal bağımsızlığımıza, ulusal egemenliğe ve demokrasiye verdiği zarar konusunda kampanyalar açılabilir.

Türkiye'de sendikal hak ve özgürlüklere saygı göstermeyen ulusötesi şirketlere karşı Türkiye'de ve diğer ülkelerde tüketici boykotları düzenlenebilir. Ulusötesi şirketler, kamuoyunun tepkileri konusunda genellikle duyarlıdır ve bu tür kampanyalardan, yerli şirketlere göre daha fazla etkilenir. Diğer taraftan, yerli şirketlerin başka ülkelere kaçma olasılığı düşüken, ulusötesi şirketlerin elinde daima böyle bir koz vardır.

Türkiye'de sendikal hakları ihlal eden ulusötesi şirketlere karşı başka ülkelerde tüketici boykotu biçiminde destek çağrısının doğal sonucu, başka ülkelere yapılan çağrılara da katılmak, uluslararası dayanışmayı göstermektir.

Ulusötesi şirketlerin çeşitli ülkelerdeki üretim ve dağıtım birimlerinde çalışan işçilerin örgütlü olduğu sendikalar arasında ikili ve çok-tarafli ilişkiler kurulabilir, işbirliği ve dayanışma geliştirilebilir.

Bu süreçte uluslararası işkolu federasyonları (Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu, Uluslararası İnşaat ve Ağaç İşçileri Federasyonu, Uluslararası Dokuma ve Deri İşçileri Federasyonu, Uluslararası Gıda İşçileri Federasyonu, v.b.) ile işbirliği ve dayanışma daha etkili ve yararlı hale getirilebilir. Avrupa işkolu federasyonları ile de işbirliğine girilebilir.

Bu çalışmalar sırasında özellikle Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile daha yakın bir işbirliği yapılabilir. Ayrıca, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun bu konularla ilgilenmesi sağlanabilir.

Ulusötesi sermayeye teslim olmak çözüm değildir. Teslimiyet, ulusal bağımsızlığımızı, ulusal egemenliğimizi ve demokrasiyi ortadan kaldırır; Türkiye'yi sömürgeleştirir; halkımızı köleleştirir. Ulusötesi sermayenin girişimlerine karşı, ulusal bağımsızlık, ulusal egemenlik ve demokrasiden yana tüm toplum kesimleri ve güçlerle birlikte ve uluslararası işçi sınıfı hareketi ile dayanışma ve işbirliği içinde, mücadele edilmelidir.